

ועוד, אין איסור משום הכנה אלא אם לולא ההכנה שמאממול לא היתה ראויה ליהנות ממנה כמות שהיא היום, וכגון ביצה שנולדה ביו"ט, לא היתה באה לידינו ולא נראית לאכילה בטעמה הנוכחי אם לא נגמרה מאתמול, משא"כ בזו שהיא במעי אמה, גם לולא שנגמרה מאתמול היינו מוצאים אותה היום (עפ"י מלחמות ה').

רבינא הוה יתיב קמיה דרב [אשי]... ולותיב מר האידינא, מי לא אמר רבא מניח אדם עירובי תבשילין מיום טוב לחברו. מכאן הקשו על מה שכתב הרמב"ם (יום טוב ו, טו) שבזמן הזה כיון ששני ימים טובים אינם משום הספק אלא ממנהג, אין מקום להניח עירוב מיום טוב לחברו ולהתנות – והלא כבר בימי אביי ורבא הפסיקו לקדש על פי הראיה אלא על פי חשבון (כמו שכתב הרמב"ם עצמו), ורבינא ורב אשי היו לאחר מכן ובכל זאת מבואר שמועיל להניח עירוב, וכשיטת הראב"ד שם (ע' שטמ"ק בשם ריטב"א; ים של שלמה טז. וראה באריכות בצל"ח; תורת חסד ח"א כו; מנחת חינוך שא ד"ה והנה בספרי).

'אלא עם יציאתה נגמרה ומגדלת אפרוחים, במעי אמה אינה מגדלת אפרוחים. למאי נפקא מינה – למקח וממכר. לכאורה היה יכול לומר נפקא מינה לענין דם הנמצא בביצה, שאם אינה מגדלת אפרוחים – אין הדם אוסר את כל הביצה [כדין ביצה דספנא מארעא בלא זכר, ביו"ד סו, ז]. ואם מגדלת אפרוחים – אסורה, שחוששים לדם ריקום אפרוח. אך יש מקום לומר שאעפ"י שאינה מגדלת אפרוחים, יכול להתרקם שם אפרוח אלא שאינו יכול להתפתח בשלימות, הלכך אין נפקותא לענין הדם. וכבר נחלקו בדבר האחרונים; בתפל"מ (מובא בחדושי רעק"א סו, ג) צדד להתיר ביצה שנמצאה במעי אמה אעפ"י שנמצא בה דם. ובפמ"ג צדד לאסור (כן העיר מכאן בשו"ת מנחת יצחק ח"א קו).

דף ז

'אמר להו מקח טעות הוא והדר. פשיטא?...' אין שייך להקשות 'פשיטא' על מה שפסק במעשה שבא לפניו, אלא הקושיא היא על מה שהביאו מעשה זה בתלמוד. ויש מפרשים הקושיא מדוע נימק ואמר מקח טעות הוא והדר, ולא סתם ואמר חייב אתה [שאינן לדין ליתן טעם לדבריו אלא אם יש בדבריו דבר של תימה וחיודוש] (עפ"י שיטה מקובצת; מהר"ם שיף. וע"ע רשב"א).

'מהו דתימא האי לאכילה קא בעי להו והאי דקאמר דפחיא משום דצריבן, למאי נפקא מינה למיתבה ליה ביני ביני, קמ"ל.' יש מפרשים שאין מדובר כאן באופן שהלוקח רוצה להחזיר למוכר, כי אז גם אילו היה רוצה לקנות לאכילה יכול לחזור בו, כדין לוקח שאמר לקנות יפות ונמצאו רעות (בחומ"מ רלג, א), אלא מדובר כגון שהושיבן תחת התרנגולת כדי לגדל מהן אפרוחים ועל ידי כך הופסדו הביצים מאכילה – שאילו היינו דנים שלקחן לאכילה הרי זה כאילו אכלן ואינו יכול לחזור בו רק צריכים ליתן לו דמים דביני ביני, אבל עתה שלקחן לגדל אפרוחים ונמצאו אינן ראויות לכך, בטל מקח ואין צריך לשלם כלום (עפ"י הר"ן בקדושין פ"ב, וגרס כן בגמרא).

וע"ע: חדושי הרשב"א, קובץ שעורים, חדושים ובאורים. ודייק שם מלשון רש"י שאין נראה שפירש כן, וע"ע הר צבי.

'מאן תנא מן השלל של ביצים טהור – אמר רב יוסף דלא כרבי יעקב דאי כרבי יעקב האמר אם היו מעורות בגדין אסורות.' לפי זה 'שלל' היינו ביצים גמורות [ולפרש"י היינו שנגמר החלמון שלהם]

שעדיין מעורות בגידין ובוזה נחלקו חכמים ורבי יעקב, ואילו 'אשכול' – כשהביצים קטנות ואינן גמורות שאף לחכמים טמא כבשר התרנגולת (עפ"י תוס' מנחות ע; רשב"א כאן).
ולפי 'איכא דאמרי אמר רב יוסף', השלל היינו ביצים שאינן מעורות [כל כך] בגידין אלא שקליפתן החיצונה עדיין לא נתקשתה, ואשכול היינו ביצים שנגמרו אלא שמעורות בגידין (עפ"י רש"י ורשב"א).

'אמר ליה אביי, ממאי דאשכול מהנך דתליא באשכול דלמא אשכול גופיה...'. יכול היה לומר דלמא מאותן ביצים קטנות שעדיין לא נגמרו שהם כבשר לכולי עלמא והאוכלן טמא – אלא משום שרצה להשמיענו שאפילו אשכול עצמו טמא אף על פי שיש אנשים שאינם אוכלים אותו, וזה החידוש לא היה משמיענו בביצים קטנות שלא נגמרו (רשב"א).

'התם בדספנא מארעא, אי הכי דרב מרי נמי אימא מארעא ספנא – בדאיכא זכר בהדה'. ומדויק לפי זה שר' יוסי בן שאול נקט 'בדק בקנה של תרנגולת' כי אין שם זכר, ואילו רב מרי אמר 'של תרנגולין' (עפ"י תדושים ובאורים).

(ע"ב) 'לכתוב רחמנא חמץ ולא בעי שאור ואנא אמינא ומה חמץ שאין חמוצו קשה בכזית, שאור שחמוצו קשה לא כל שכן...'. ואם תאמר, צריך קרא לפרש אזהרה בשאור מפני שאין מזהירים מן הדין. יש לומר הואיל ומפורש בתורה 'עשה' בשאור; תשבתו שאר, על כן באופן זה מזהירים מן הדין ללקות עליו כי כבר ידענו איסור מצד ה'עשה' (עפ"י שאגת אריה פ).

וכן נקט המשנה-למלך (מאכלות אסורות ב,א) שכשיש 'עשה' מפורש – מזהירים מן הדין למלקות. ואולם הביא להוכיח מהתוס' (בפסחים מא) שאין סוברים כן. ולפי דעה זו יש לתרץ שכאן שונה שאינו אלא גילוי מלתא שהשאר בכלל 'חמץ' שהזהירה עליו תורה בכל יראה, שהרי כבר ידענו שצריך להשבית השאר כחמץ. [יתכן שאף המשל"מ לא אמר אלא באופן כזה של גילוי מלתא – כן כתב בספר אילת השחר (מכות יז):] בישוב קושית הרא"ם על המשל"מ. ע"ע ביוסף דעת מכות שם ובפסחים כד.].
וכן לפי האמת, נראה שהחמץ בכלל 'שאור' שאמרה תורה, ולכן 'בכל גבולך' ולא 'ימצא' שנאמר בשאור – הוא הדין לחמץ, כי אזהרת כל אחד מהם כוללת את חברו ואין לא מיוחד לשאור ולחמץ (ע' לח"מ פ"א מהל' חמץ), ורק לענין שיעוריהם חילקם הכתוב. ונראה לפי זה שעיסה מחומצת הקרובה לשאור, הגם שאינה בכלל 'שאור' ממש – חייבים עליה כקל שבשניהם, ולא כן צדד בשו"ת אבני נזר (או"ח שמש"ח ססב,ו) שבריה בפני עצמה היא ואינה בכלל 'חמץ' ו'שאור' ואין בה כל יראה.

'ואי כתב רחמנא חמץ, משום דראוי לאכילה אבל שאור שאין ראוי לאכילה אימא לא, צריכא'. ועתה שנתרבה שאור לביעור, יש אומרים שחייבים על אכילתו אפילו אכלו כשהוא בעין הגם שאינו ראוי לאכילה, משא"כ חמץ אין חייבים עליו כשאינו ראוי לאכילה. ויש מי שחידש שאין חייבים על אכילת שאור אלא בתערובת וראוי להאכל ולא כשהוא בפני עצמו (מגן האלה). ויש סוברים לאידך גיסא; לאחר שגילתה תורה לחייב על אכילת שאור הגם שאינו ראוי, שוב חייבים גם על אכילת חמץ אפילו באופן שאינו ראוי לאכילת אדם (ע' בשיטות הפוסקים בהגהות הרש"ש כאן; פרי מגדים בפתחה כוללת להלכות פסח ב,ב; תמב, יד בא"א; חזון איש קכד לדף כד; קטוג, ג; שו"ת אחיעזר ח"ג ה וח"ד יא צו; שבט הלוי ח"א קנב. וע"ע ביוסף דעת פסחים מה: ובסיכומים שם לדף כה).

ודברי הגמרא כאן מתפרשים אף לפי השיטות הסוברות שאין לחלק בין חמץ לשאור בענין זה, כי אין הכוונה בגמרא לחלק בין שאור לחמץ באופן האכילה שחייבים עליהם אלא במהות החימוץ של החמץ ושל השאור, שהואיל והחימוץ הוא הגורם של האיסור בפסח, יתכן שחימוץ השאור לא אסרה תורה מפני שהוא חימוץ שאינו ראוי לאכילה (ע' חזו"א שם).

'השוחט דיעבד אין לכתחלה לא... הכי קאמר, השוחט שבא לימלך כיצד אומר לו...'. יש לומר שלכך נקט התנא לשון המורה על דיעבד, לרמוז לנו שראוי לכתחילה לעשות כל דבר מערב יום טוב, גם דבר שהוא אוכל נפש, אם אין מפיג טעמו כלל, כגון שצריך בשר לסעודת הלילה, ראוי לשחוט מבעוד יום (טוב ראייה).

וכבר נחלקו הראשונים בדבר הראוי להעשות מערב יום טוב ללא כל הפסד וחסרון; יש אוסרים מהתורה (עתוס' מגילה ז:); או מדרבנן [כדי שלא יעבור עליו כל היום במלאכות וימנע משמחת יו"ט], ויש מתירים (ע' בראשונים להלן כג: ובשבת צה קלד; תוס' לעיל ג. ולהלן כא. כג: רמב"ם יו"ט א, ה). ודעת השו"ע (תצה, א) להקל והרמ"א מחמיר. וצ"ע להלן יד: בבירית קטנית המותרת ביו"ט כדרך והלא אפשר לעשותה מבעו"י בלא חסרון (ע"ש ברבנו יהונתן). וכן שם ע"א לענין דיכה [ולכאור' דרכת מלח אסורה מדאורייתא משום 'טוחן כמבואר בירושלמי שבת ז, ב. וע' שו"ת רעק"א כ; תהלה לדוד שכא סק"ג; רש"ש שם; שו"ע הגר"ז שכא, יב], וכבר הקשה כן הרמב"ן (במלחמות רפ"ג). אלא שהיה אפשר לתרץ דעת האוסרים שבדיכת מלח התירו מפני שעושה שינוי מעט, ואף בבירית קטנית יש אומרים הואיל ולא הותר בנפה וכברה הרי זה שינוי שהקלו בו ביום טוב, הגם שאינו נחשב שינוי לענין שבת (ע' באור הלכה תקי, ב). אך לדעת האוסרים מדאורייתא צ"ע שהרי אין זה בגדר 'כלאחר יד'. ונראה לכאורה שלדעתם אסור כל שהיה יכול לדון ולברור מאתמול, ואף בשינוי ממש נראה שאסור מדרבנן. ולהלכה לא נקטו הפוסקים כדעה זו האוסרת מהתורה, כמוש"כ בשער הציון תצה סק"ה.

זבית הלל אומרים לא ישחוט...'. מבואר בסוגיא שאדם שאינו יכול לכסות את הדם – אסור לו לשחוט הואיל ויתחייב בכיסוי ויהא מנוע מלקיים מצוותו (וכן נפסק ביו"ד כח, כא). ויש שהוכיחו מכאן שכיסוי הדם אינו בגדר מצוה גרידא [כי אז היה נידון כאנוס כשא"א לו לכסות ואין לו להמנע בשל כך מהשחיטה, וכמו שכתב כעין זה המרדכי לענין לבישת בגד של ארבע כנפות בשבת שאי אפשר לו להטיל ציצית], אלא גם איסור, שהקפידה תורה שלא יהא הדם מגולה (ע' גליון הש"ס יו"ד כח; מנחת שלמה ח"ב מ, ג). או בסגנון זה: הכיסוי מהווה דין מדיני השחיטה, ובלעדיו לא נעשית מצות השחיטה כתקונה, ואף כי אינו מעכב אכילת הבשר מ"מ אין לשחוט כאשר לא יוכל לקיים מצות השחיטה ככל דיניה (עפ"י אבי עזרי סוף הלכות שחיטה).

א. ע' להלן ה. נפקותא אפשרית בין הטעמים; כששוחט באופן שידוע שלא יקיים מצות כיסוי אבל גם לא יעבור עליה, כגון שמפקיע הדם מהמצוה.

ב. ממה שכתב רש"י (ח רע"ב) דהוה אמינא משום כבוד יום טוב להתיר לשחוט בלא כיסוי [והתוס' שם נסתפקו בסברא זו]. נראה שאין זה איסור דאורייתא, לשחוט בלא כיסוי, אלא מדרבנן. ואם כן י"ל שדומה לציצית, שגם שם אסורה הלבשה מדרבנן בלא ציצית (ע' בפוסקים או"ח יג), אך שם מתירים כשאנוס מלהטיל ואילו כאן אסור כנ"ל.

ג. ע"ע: אמרי בינה א; חלקת יואב ח"ב השמטות א; שרידי אש ח"ג צג; קהלות יעקב מנחות כא; קובץ שעורים, נדפסו ב'מוריה' קצט-ר תשרי תשנ"א; שעורי הגר"ש רוזובסקי יבמות ד; דברי דוד סט; מועדים וזמנים ח"א לה.

'השוחט צריך שיתן עפר למטה ועפר למעלה...'. נתבאר בחולין פג.

רבה סבר אי איכא עפר למטה אין אי לא לא, חיישינן דלמא ממליך ולא שחיט'. פירוש, אף לבית שמאי אין התר לשחוט אלא אם יש לו עפר מוכן, אבל כשאין לו עפר למטה – לא ישחוט (כפרש"י). ואם תאמר, מדוע לא ישחוט תחילה ואחר כך יחפור, ויטול את הדם ויתנגנו על העפר שהוציא עתה? ונראה שאי אפשר לעשות כן משום שאסור לטלטל הדם ביום טוב, לכן חייב לשחוט על מקום העפר דוקא (עפ"י בית הלוי ח"ב יד).

דף ח

'בעפר תיחוח...' אבל אם לא היה הדקר נעוץ, אין מתירים בית הלל אף בדיעבד [אף על פי שאין כאן כתישה ולא כל מלאכה הצריכה לגופה] – משום שאין העפר מוכן מערב יום טוב, ואסור משום מוקצה (עפ"י תוס').

ולכתחילה אוסרים בית הלל לשחוט אפילו היה דקר נעוץ – משום שסתם דקר נעוץ אינו מהוה הכנה גמורה לסמוך על כך לכתחילה, רק בדיעבד סומכים להחשיבו כמוכן קצת (רשב"א. ולהלן (ט: ד"ה הא) באר הרשב"א סברת דיחוי הגמרא שם, שדקר נעוץ הוא הכנה גמורה. ונראה שדבריו שם אמורים רק לבית שמאי ורק לפי דיחוי הגמרא שם את דברי רבי יוחנן, אבל לבית הלל או לדברי ריו"ח אין הנעיצה הכנה ממש).

ויש מי שכתב שסתם נעיצת דקר אינה הכנה, ולכך בית הלל אוסרים לכתחילה לשחוט אפילו הדקר נעוץ [אבל אילו נעץ על דעת כן, אין לך הזמנה גדולה מזו ומותר אף לכתחילה], ואעפ"כ אם כבר שחט – מכסה, כי משום איסור מוקצה אין דוחים מצות כיסוי הדם. ומה שצריך נעיצת דקר, לא משום הכנה אלא משום עשיית גומא, ואף על פי שאין צריך אלא לעפרה מ"מ אסור לעשותה לכתחילה, ואמנם אם הדקר נעוץ מבעוד יום שכבר הותחלה הגומה, התירו להגביהו ביום טוב (עפ"י תור"ד).

א. התוס' (סד"ה אמר) הביאו מהירושלמי שאם שחט מותר לכסות באפר שנוצר היום, שלא לבטל מצות כיסוי. ומאידך כשאין דקר נעוץ מפורש בגמרא שאין לכסות. וכתבו התוס' (סד"ה ואינו) הטעם משום שאינו מוכן ומשמע דהיינו איסור מוקצה. ועל כרחו לומר שעפר שאין בו דקר נעוץ חמור יותר מאפר שנוצר היום, ואולי הטעם משום שהאפר מוכן מתחילתו בעודו עצים או רמץ חם. או שמא כוננת התוס' דבעינן שיהיה מוכן שכבר הותחלה בו הפירה. וע"ע בחדושי הרא"ה כאן ובלשון רש"י ט: ד"ה אבל היכא, ושם בתד"ה אמר, ובמג"א תצח סקכ"ה.

ב. לפי טעם הר"ד שנעיצת הדקר נצרכת משום איסור הפירה, אין התר בדקר נעוץ אלא בשליפה אחת ולא בדקירות נוספות (עפ"י ב"ח תצח, טו – מובא במשנ"ב שם). אבל לפי הטעם הראשון דעת כמה פוסקים להתיר אפילו כמה דקירות (ע"ש בב"י וברמ"א ו"פ).

'שאפר כירה מוכן הוא... הכי קאמר ואפר כירה מוכן הוא'. מצינו כגון זה בלשון חכמים בכמה מקומות; ש... המשמשת כמו ו... (ע' במצוין בנבחים מו ובעירובין קה). ואין צורך להגיה הגרסה אלא כך פירושה. (וכן משמע בתור"ד). וכן נראה שקיימת תופעה הפוכה, ו... המשמשת ש... – ע' במצוין בערכין ט.

'ואם ראוי לצלות בו ביצה מותר'. הט"ז (תצח ס"ק טו) הוכיח מכאן שאפשר לכסות דם באפר חם, שלא כדעת האוסרים בזה [משום שהאפר החם מבשל הדם ומפקיעו מתורת 'דם' הטעון כיסוי]. וכן כתבו כמה ראשונים שאפשר לכסות דם באפר חם (ע' פסקי התוס'; דעת תורה כח סק"כ בשם ספר הפרדס לרש"י (רי) ואור זרוע הלכות כיסוי שצב).

ויש מי שתרץ דעת האוסרים שהכוונה כאן שנוטל את האפר החם שעדיין אינו מוקצה, וממתין עד שיתקרר ואז יכסה בו [ועל כרחך לפרש כן, כי בלאו הכי נמצא מבשל ביום טוב שלא לצורך] (עפ"י מנחת חינוך קפו, ד).

משמע מזה שמותר ליטול חפץ שאינו מוקצה בידיו כדי להשתמש בו בעודנו בידיו לאחר שיעשה מוקצה. וצ"ע. ועוד יש לומר: מדובר כשמעורב אפר שאינו חם ברמץ החם, ונוטל את הכל אגב הרמץ שאינו מוקצה, ומכסה רק באפר שאינו חם. ועוד, לדעת הסובר שמצות כיסוי מתקיימת במקצת הדם, הואיל ואין החום מבשל את כל הדם מיד, הרי שמקיים מצות כיסוי עד שהספיק כל הדם להתבשל (עפ"י טוב ראייה).